

MARCIN JACHIMOWICZ

PRZESTĘPSTWO PRZESZKADZANIA WYBOROM (ART. 249 K.K.)

I. Wstęp

Wybory to cykliczny proces powoływania przez obywateli w drodze głosowania przedstawicieli na określone stanowiska lub do pełnienia określonych funkcji. Ponieważ wybory to proces składający się z wielu etapów i rozmaitych czynności wyborczych, błędne jest utożsamianie z wyborami samego głosowania, które stanowi tylko część procesu wyborczego. Wybory, jako mechanizm (technika) personalnej obsady określonych stanowisk lub funkcji są niezbędnym elementem demokracji¹. Z uwagi na to, że wybory mają fundamentalne znaczenie w systemach demokratycznych, nie powinien dziwić fakt, że jednym z elementów ich ochrony są przepisy prawa karnego.

Problematyka ochrony wolności wyborów oraz referendum, czyli powszechnego głosowania obywateli posiadających czynne prawo wyborcze, w celu udzielenia pozytywnej lub negatywnej odpowiedzi na pytanie zadane przez organ je zarządzający, od bezprawnych nacisków na nie, nie stanowi *novum* w systemie polskiego prawa karnego.

Poprzednikiem aktualnie obowiązującego art. 249 k.k. był art. 189 § 1 k.k. z 1969 r.², który sankcjonował karą od 6 miesięcy do 5 lat pozbawienia wolności zachowanie polegające na przeszkadzaniu przemocą, groźbą bezprawną, podstępem lub przez nadużycie stosunku zależności w swobodnym wykonywaniu praw wyborczych albo w wykonywaniu innej czynności w postępowaniu wyborczym do Sejmu lub rady narodowej, albo fałszowaniu wyników takiego głosowania.

Odpowiednikiem przestępstwa opisanego w art. 249 k.k. był również czyn z art. 119 k.k. z 1932 r.³, który sankcjonował karą więzienia do lat 5 lub karą aresztu zachowanie polegające na przeszkadzaniu przemocą, groź-

---

¹ A. Sokala (w:) B. Michalak, A. Sokala, *Leksykon prawa wyborczego i systemów wyborczych*, Warszawa 2010, s. 116.

² Dz.U. z 1969 r., Nr 13, poz. 94 ze zm.

³ Dz.U. z 1932 r., Nr 60, poz. 571 ze zm.

bą bezprawną lub podstępem odbyciu zgromadzenia poprzedzającego głosowanie, swobodnemu wykonywaniu prawa głosowania albo głosowaniu lub obliczaniu głosów⁴.

Patrząc na dane statystyczne wydawać się może, że przestępstwo, o którym mowa w art. 249 k.k., nie powinno stanowić większego problemu praktycznego z uwagi na znikomą liczbę postępowań karnych prowadzonych w ostatnich latach o ten występ. Istotnie liczba postępowań prowadzonych o ten czyn zabroniony w porównaniu z liczbą postępowań karnych prowadzonych o inne przestępstwa, najczęściej występujące w praktyce organów ścigania (np. art. 178a § 1 i § 2 k.k., art. 207 § 1 k.k., art. 278 § 1 k.k., art. 279 § 1 k.k., czy art. 286 § 1 k.k.), wskazuje na to, że przestępstwo to, podobnie jak i pozostałe przestępstwa, o których mowa w rozdziale XXXI k.k. zatytułowanym „Przestępstwa przeciwko wyborom i referendum” są niewielkim marginesem polityki karnej. Nie jednak liczba postępowań karnych jest tu decydująca, lecz sam charakter przestępstwa, godzącego w istotne dobro korzystające z ochrony prawnej, jakim jest zasada wolnych wyborów oraz referendum⁵.

II. Przedmiot ochrony

Przyjęty zwyczajowo w systemach demokratycznych katalog prawa wyborczego wśród zasad tego prawa wymienia m.in. zasadę wolnych wyborów. Zasada ta rozumiana jest w doktrynie rozmaicie. Wydaje się jednak, że konstytuują ją trzy wolności wsparte dyrektywą uczciwości procesu wyborczego. Idzie o swobodę zgłaszania kandydatów (lub list kandydatów), swobodę prowadzenia kampanii wyborczej (prezentacji kandydatów i ich wyborczych programów) oraz swobodę preferencji wyborczych (nieskrępowane i wolne od nacisków głosowanie). Proces wyborczy powinien być przeprowadzany przez niezależną i neutralną politycznie administrację wyborczą oraz poddany niezależnym mechanizmom kontrolnym (weryfikacyjnym)⁶.

⁴ W motywach do k.k. z 1932 r. stwierdzono, że „...uznając za przedmiot ochrony karnej głosowanie w jego znaczeniu obiektywnym, trzeba za pomocą środków karnych dążyć do zapewnienia temu głosowaniu tych cech, jakie stanowią o jego obiektywnej wartości. Dla prawa karnego bowiem obojętną rzeczą jest, jaki system głosowania prawo publiczne uznaje za najlepiej wyrażający potrzebną mu wolę zbiorową. Prawo karne musi dawać ochronę prawności wyborów jako takiej, tj. tej prawności, która polega na zastosowaniu obowiązujących norm prawa publicznego...” – Motywy komisji kodyfikacyjnej, t. V, s. 32 – 33.

⁵ Por. Z. Młynarczyk, *Przestępstwa przeciwko wyborom*, Problemy Praworządności, 1984, nr 6, s. 6.

⁶ Por. A. Sokola (w:) B. Michalak, A. Sokala, *op. cit.*, s. 119.

Przedmiotem ochrony w przypadku przestępstwa, o którym mowa w art. 249 k.k. jest swobodny, wolny od bezprawnych nacisków przebieg wyborów i referendum. Przepis ten chroni również podstawowe prawa obywatelskie. Ochronie z mocy tego przepisu podlegają zgromadzenia organizowane w trakcie kampanii wyborczej lub referendalnej, a także swobodne wykonywanie praw wyborczych do konstytucyjnych, przedstawicielskich organów państwowych - czynne prawo wyborcze (prawo wybierania) i bierne prawo wyborcze (prawo wybieralności) oraz swobodny udział w referendum, jak również określony w kodeksie wyborczym⁷ oraz ustawach referendalnych⁸ sposób głosowania i obliczania głosów, a także sporządzania protokołów i innych dokumentów wyborczych oraz referendalnych⁹.

III. Podmiot

Przestępstwo określone w art. 249 k.k. we wszystkich odmianach sprawczych, o których w tym przepisie mowa ma charakter powszechny (*delictum commune*), co znaczy, że krąg jego sprawców nie jest ograniczony. Podmiotem tego występku może być każda osoba zdolna odpowiadać karnie. Ustawodawca określając krąg jego sprawców użył zwrotu „kto” bez jakiegokolwiek innego dodatkowego określenia, nie wymaga zatem, by jego podmiot charakteryzował się szczególnymi właściwościami. Z reguły sprawcą tego przestępstwa będzie osoba zainteresowana wynikiem wyborów bądź referendum, czyli kandydat w wyborach, jego kolega partyjny, osoba najbliższa lub zwolennik partii albo komitetu wyborczego z ramienia którego kandydat został zgłoszony, pełnomocnik wyborczy lub pełnomocnik finansowy komitetu wyborczego, członek komisji wyborczej bądź referendalnej, mąż zaufania. Nie jest to jednak reguła.

IV. Strona podmiotowa

Przestępstwo to może być popełnione umyślnie, wyłącznie w zamiarze bezpośrednim. Wynika to z użytych przez ustawodawcę słów wskazujących na sposób zachowania się sprawcy tego występku. W ramach tej kodeksowej

⁷ Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. Kodeks wyborczy – Dz.U. z 2011 r., Nr 21, poz. 112 ze zm. (dalej jako KWyb).

⁸ Ustawa z dnia 15 września 2000 r. o referendum lokalnym – Dz.U. z 2000 r., Nr 88, poz. 985 ze zm. (dalej jako RLU) oraz ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o referendum ogólnokrajowym – Dz.U. z 2003 r., Nr 57, poz. 507 ze zm. (dalej jako ROU).

⁹ W. Kozielowicz (w:) O. Górniok, B. Kunicka – Michalska, W. Kozielowicz, E. Pływaczewski, R. Zawłocki, B. Michalski, J. Skorupka, *Kodeks karny. Część szczególna*, Tom II, Komentarz, pod redakcją A. Wąska, Warszawa 2004, s. 303.

formy zamiaru, stosunek sprawcy do czynu może przybierać różne postaci, może to być bowiem zarówno zamiar nagły (*dolus repentius*), jak i zamiar przemyślany (*dolus premeditatus vel deliberatus*). Najczęściej, w przypadku tego czynu, będziemy mieli do czynienia z zamiarem przemyślanym, który wskazuje na wyższy stopień zawinienia niż zamiar nagły. Przeszkadzanie czynnościom wyborczym lub referendalnym, o których mowa w art. 249 k.k., przy zastosowaniu przemocy, groźby bezprawnej lub podstępnie implikuje wystąpienie zamiaru w postaci chęci, aby zastosowane przez sprawcę środki uniemożliwiły prawidłowy przebieg wskazanych w tym przepisie czynności związanych z wyborami lub referendum.

V. Strona przedmiotowa

Czynność sprawcza w przypadku występkę, o którym mowa w art. 249 k.k. polega na przeszkadzaniu czynnościom wyborczym, o których w tym przepisie mowa. Przeszkadzanie czynnościom wyborczym stanowiącym przedmiot ochrony art. 249 k.k. wypełnia znamiona tego występkę tylko wtedy, gdy sprawca stosuje przemoc, groźbę bezprawną lub podstęp. Mamy tutaj do czynienia z wyliczeniem taksatywnym, zamkniętym, co oznacza, że każda inna czynność polegająca na przeszkadzaniu czynnościom wyborczym, o których w tym przepisie mowa, np. poprzez nadużycie stosunku zależności, z punktu widzenia art. 249 k.k. jest obojętna¹⁰.

Słownik wyrazów bliskoznacznych określa „przeszkadzanie” jako przeciwdziałanie, komplikowanie, krępowanie swobody ruchów, hamowanie, uniemożliwianie, krzyżowanie planów, wprowadzanie nieładu, wnoszenie zamętu¹¹. W taki też sposób należy rozumieć zwrot „przeszkadza” użyty przez ustawodawcę do określania sposobu zachowania się sprawcy względem wykonywania praw wyborczych w dyspozycji art. 249 k.k. Przeszkadzanie może zakłócić przebieg czynności wyborczych, o których w tym przepisie mowa, utrudnić je lub wręcz uniemożliwić. W grę wchodzi tutaj zatem zarówno przeszkadzanie, które trwale uniemożliwia wykonywanie czynności wyborczych, jak i przeszkodzenie, które można łatwo usunąć.

Znamię „użycia przemocy” powinno być interpretowane identycznie, jak w pozostałych przepisach k.k., w których ustawodawca użył pojęcia „przemocy” w sensie ogólnym, a nie „przemocy wobec osoby” (art. 118a § 2 pkt 4 i 5, art. 119 § 1, art. 124 § 1, art. 127 § 1, art. 128 § 1 i 3, art. 197 § 1, art. 203, art. 224 § 1 i 2, art. 232 § 1, art. 242 § 4, art. 245, art. 250, art. 260, art. 264 § 2, art. 289 § 3, art. 346 § 1). Według Słownika Języka Polskie-

¹⁰ Por. Z. Młynarczyk, *op. cit.*, s. 6.

¹¹ Por. *Słownik wyrazów bliskoznacznych* pod red. S. Skorupki, Warszawa 1959, s. 171.

go znamię „przemoc” rozumieć należy jako użycie siły przewyższającej czyjąś siłę, fizycznej przewagi wykorzystywanej do czynów bezprawnych, narzucenie komuś władzy, panowania, dokonanie czegoś z użyciem siły, fizycznego przymusu lub gwałtu¹². T. Hanausek określa przemoc jako „takie oddziaływanie środkami fizycznymi, które uniemożliwiając albo przełamując opór zmuszanego ma nie dopuścić do powstania lub wykonania jego decyzji woli, albo naciskając aktualnie wyrządzoną dolegliwością na jego procesy motywacyjne, nastawić tę decyzję w pożądanym przez sprawcę kierunku”¹³. Przemoc ma to do siebie, że zmierza poprzez fizyczne oddziaływanie do opanowania woli osoby, na którą zachowanie tego rodzaju jest skierowane i narzucenia jej jakiegoś zachowania, które jest pożądane przez sprawcę¹⁴. W orzecznictwie przemoc oznacza skierowanie środków fizycznych na decyzję woli osoby i to ona, w zamiarze sprawcy, ma odczuć ich nacisk¹⁵. Przemoc, o której mowa w art. 249 k.k. może przejawiać się w postaci siły fizycznej, której nie można się oprzeć (*vis absoluta*), jak również może to być tzw. przymus kompulsywny (*vis compulsiva*). *Lege non distinguente* należy przyjąć, że znamię czynnościowe określone w art. 249 k.k. obejmuje stosowanie przemocy, która może polegać zarówno na bezpośrednim oddziaływaniu na osobę zmuszaną, jak i na oddziaływaniu pośrednim, tj. na środowisko zmuszanego, czyli na otaczające go rzeczy oraz na oddziaływaniu przez postępowanie z osobą trzecią pozostającą ze zmuszanym w takim stosunku, iż postępowanie wobec niej mógł zmuszany odczuć jako własną dolegliwość¹⁶. SN w uzasadnieniu uchwały z 10.12.1998 r. przyjął, iż „przemoc tak w judykaturze, jak i w doktrynie jest rozumiana jako fizyczne oddziaływanie na człowieka bezpośrednio lub za pośrednictwem rzeczy, które uniemożliwia opór lub go przełamuje bądź też wpływa na kształtowanie jego woli lub procesy motywacyjne w pożądanym przez sprawcę kierunku (przymus absolutny, jak i względny)”¹⁷. Zgodnie z prezentowanym poglądem przemoc może być skierowana bezpośrednio na osobę zmuszaną, jak też przybrać formę pośrednią – przez rzecz lub osobę trzecią. Nie wypełnia znamion występkę z art. 249 k.k. tzw. bierne niepodporządkowanie się rozporządzeniom władzy. Kolejny problem, z którym mamy do czynienia w przypadku przemocy to przyjęcie odpowiedniej kwalifikacji zachowania, które polega na tworzeniu blokad

¹² *Słownik Języka Polskiego*, red. M. Szymczak, Warszawa 1996, t. II, s. 941 – 942.

¹³ T. Hanausek, *Przemoc jako forma działania przestępczego*, Zeszyty Naukowe UJC XII, Prace Prawnicze 1966, s. 69.

¹⁴ M. Surkont, *Przestępstwo zmuszania w polskim prawie karnym*, Gdańsk 1991, s. 57.

¹⁵ Wyrok SN z 6 listopada 1994 r., II KRN 158/94, Prokuratura i Prawo 1995, nr 1, s. 5.

¹⁶ Por. T. Hanausek, *op. cit.*, s. 139.

¹⁷ Uchwała SN z 10.12.1998 r., II KZP 22/98, OSNKW 1999, Nr 1 – 2, poz. 2.

np. dróg prowadzących do miejsca, w którym odbywa się zgromadzenie poprzedzające głosowanie, czy też budynków, w których swoją siedzibę mają obwodowe komisje wyborcze, mające na celu przeszkodzenie w swobodnym wykonywaniu prawa do kandydowania lub głosowania, bądź też przeszkodzenie głosowaniu. Blokada przy użyciu środków technicznych (np. zapór, pojazdów) wypełnia znamię stosowania przemocy. Samego zaś pozostawania w „żywej blokadzie” nie sposób zakwalifikować jako znamienia polegającego na stosowaniu przemocy¹⁸. Trafnie wskazuje się w literaturze, że pokojowa manifestacja przed lokalem, w którym odbywa się zgromadzenie poprzedzające głosowanie, na którym osoba kandydująca w wyborach przedstawia swój program, połączona z użyciem transparentów i wznoszeniem okrzyków nie jest działaniem przemocą w rozumieniu art. 249 k.k., gdyż mieści się w granicach konstytucyjnych uprawnień obywateli¹⁹. Przeszkadzanie przemocą czynnościom wyborczym, o których mowa w art. 249 pkt 1 – 4 k.k., to zarówno fizyczne uniemożliwienie wykonania tych czynności, np. poprzez związanie osoby kandydującej w wyborach i uniemożliwienie jej przez to zaprezentowania swego programu wyborczego, ale także siłowe odebranie i zniszczenie kart do głosowania lub protokołów wyborczych, zdemolowanie lokalu wyborczego, usunięcie z lokalu wyborczego znajdujących się tam osób, bezprawne wtargnięcie do sali, w której odbywa się zgromadzenie poprzedzające głosowanie, wrzucenie tam świec dymnych lub rac, wybicie okien²⁰. Przemocą na gruncie art. 249 k.k. będzie każde użycie siły, które przybiera postać również innego przestępstwa np. zniszczenia mienia, uszkodzenia ciała, czynnej napaści na członka komisji wyborczej, gwałtownego zamachu na jego życie lub zdrowie²¹.

Sprawca czynu, o którym mowa w art. 249 k.k., zamiast użycia przemocy w celu wymuszenia zachowania zgodnego z jego wolą może zastosować inny sposób zachowania - groźbę bezprawną, który według jego oceny jest równie skuteczny co przemoc, a jednocześnie bardziej ekonomiczny i mniej ryzykowny²². Groźba, o której mowa w omawianym przepisie może być skierowana wyłącznie przeciwko osobie fizycznej. Adresatem groźby bezprawnej, w przypadku przestępstwa przeszkadzania wyborom, będą osoby głosujące jak i kandydujące, a także biorące udział w akcji wyborczej lub

¹⁸ Por. W. Kulesza, *Granice wolności zgromadzeń i strajku w polskim prawie karnym na tle prawa niemieckiego*, Łódź 1991, s. 132.

¹⁹ Por. B. Kunicka – Michalska, *Przestępstwa przeciwko ochronie informacji i wymiarowi sprawiedliwości, Rozdział XXX i XXXIII Kodeksu karnego, Komentarz*, Warszawa 2000, s. 52.

²⁰ Por. J. Makarewicz, *Kodeks karny z komentarzem*, Lwów 1938, s. 503.

²¹ Por. Z. Młynarczyk, *op. cit.*, s. 8.

²² H. Popławski, *Przestępstwa przeciwko wyborom*, Palestra 1984, nr 3 – 4, s. 40.

referendalnej, a więc prowadzące kampanię wyborczą bądź referendalną, a nadto wchodzące w skład komisji wyborczych lub referendalnych oraz czuwające nad właściwym przebiegiem wyborów oraz referendum. Groźba bezprawna w rozumieniu art. 249 k.k., której określenie znajduje się w art. 115 § 12 k.k. obejmuje obok groźby popełnienia przestępstwa, czyli groźby karalnej z art. 190 § 1 k.k., stanowiącej samoistne przestępstwo, także groźbę spowodowania postępowania karnego (np. groźbę zawiadomienia Policji bądź prokuratora o popełnionym w przeszłości czynie zabronionym) lub rozgłoszenia wiadomości uwłaczającej czci zagrożonego lub jego najbliższym (szantaż). Zaznaczyć należy, że zarówno groźba, o której mowa w art. 190 § 1 k.k., jak i groźba z art. 249 k.k., aby mogła zostać uznana za znamię przestępstwa musi wzbudzić u jej adresata uzasadnioną obawę, że zostanie spełniona. Dla wypełnienia przedmiotowych znamion czynu z art. 249 k.k. nie jest wymagane, aby sprawca groził osobiście. Groźba bezprawna może być bowiem skierowana za pośrednictwem osoby trzeciej, która przekazuje, zgodnie z poleceniem sprawcy, treść groźby jej adresatowi. Istotne dla bytu tej formy sprawczej występku z art. 249 k.k. jest tylko, aby jej zapowiedź dotarła do osoby, na którą, według zamiaru sprawcy, ma wywrzeć wpływ. SN w wyroku z 17 października 1935 r. stwierdził, że groźba skierowana do innej osoby także wypełnia znamiona omawianego przestępstwa, ale tylko wtedy, gdy miała na celu dotarcie do adresata i wywarcie wpływu na jego psychikę, aby w ten sposób wpłynąć na sposób wykonywania przez niego czynności²³. Dla bytu przestępstwa z art. 249 k.k. nie jest wymagane, aby sprawca miał rzeczywiście zamiar wykonać groźbę, ani też aby istniały obiektywne okoliczności jej realizacji, a wystarczy, aby z punktu widzenia adresata groźby, w subiektywnym jego odczuciu, groźba ta wywoływała przekonanie, że jest poważna oraz, że może zostać spełniona²⁴. Nie stanowi jednak groźby, o której w tym przepisie mowa (nawet w stadium usiłowania nieudolnego), groźba wyrażona wobec osoby trzeciej, ale skierowana przeciw osobom lub osobie niezindywidualizowanej, mającej wywołać, zgodnie z wolą groźącego, określone zachowanie innej jeszcze osoby, nienależącej do kręgu osób zagrożonych lub ich najbliższych jako bezpośrednich adresatów groźby²⁵. Przepis art. 190 § 1 k.k., ani tym bardziej art. 249 k.k. nie specyfikuje przestępstw, których zapowiedź zalicza do znamion ustawowych odpowiedzialności karnej²⁶. Zagrożenie osobie naruszającej prawo spowodowaniem przeciwko niej postępowania karnego, dotyczącego tych naruszeń, w celu powstrzymania jej od działań sprzecznych z prawem, jest

²³ Wyrok SN z 17 października 1932 r., Zb. Orz. 144/36.

²⁴ Wyrok SA w Katowicach z 20 sierpnia 2009 r., II AKa 123/09, LEX Nr 553860.

²⁵ Wyrok SA w Lublinie z 27 listopada 2003 r., II AKa 338/03, OSA 2005, nr 5, poz. 39.

²⁶ Wyrok SN z 22 lipca 2010 r., III K 35/10, LEX Nr 603778.

jedynie ostrzeżeniem, które nie może być wartościowane ujemnie. Ma ono bowiem na celu ochronę prawa naruszonego przestępstwem. Jest jednak groźbą bezprawną zagrożenie spowodowaniem postępowania karnego, którego przedmiotem ma być inny czyn zabroniony niż ten, któremu groźba ma zapobiec. Nie jest natomiast groźbą bezprawną zagrożenie spowodowaniem postępowania cywilnego, administracyjnego, w przedmiocie wykroczenia, czy też postępowania dyscyplinarnego²⁷. Spowodowanie postępowania karnego to m.in. zapowiedź wniesienia prywatnego aktu oskarżenia, zapowiedź złożenia wniosku o ściganie w przypadku przestępstw ściganych na wniosek, a także zapowiedź zawiadomienia organów ścigania o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu. Groźba bezprawna ma miejsce zarówno wtedy, gdy zagrożenie spowodowaniem postępowania karnego odnosi się wprost do zagrożonego, jak i osób dla niego najbliższych, o których mowa w art. 115 § 11 k.k. Nie sposób natomiast traktować jako groźby spowodowania postępowania karnego zapowiedzi złożenia zeznań obciążających w już toczącym się postępowaniu karnym²⁸. Groźbą, o której mowa w art. 249 k.k., jest także groźba rozgłoszenia wiadomości uwłaczającej czci zagrożonego lub osób dla niego najbliższych. Dotyczy to zachowań wypełniających znamiona czynu z art. 212 § 1 lub 2 k.k., jak i rozgłoszenia wiadomości, które nie realizują znamion tych występków, np. zagrożenie niepublicznym rozgłoszeniem wiadomości prawdziwej (art. 213 § 1 k.k.). Pamiętać przy tym należy, że o rozgłaszaniu możemy mówić, gdy wiadomość skierowana jest do wielu osób, których krąg nie jest zamknięty. Dla bytu tej odmiany przestępstwa z art. 249 k.k. nie jest konieczne wypowiedzenie groźby, wystarcza wywołanie przez sprawcę swoim zachowaniem u osoby, której groźba dotyczy takiego stanu psychicznego, w którym uznaje ona, że jakiegokolwiek próby przeciwstawienia się woli autora groźby mogą wywołać niebezpieczeństwo. Groźba bezprawna może być wyrażona nie tylko słowami, lecz także gestem, wyrazem twarzy, w ogóle zachowaniem się groźącego, byle tylko w sposób zrozumiały dla jej adresata dawała mu poznać swoją treść, która musi spełniać wymagania, o których mowa w art. 115 § 12 k.k.²⁹. Nie ma tutaj znaczenia czy spełnienie użytej groźby było obiektywnie realne, w szczególności zaś, czy sprawca mógł ją spełnić bez narażania się na ujęcie lub inne skutki. Istotne znaczenie ma użycie groźby wzbudzającej obawę spełnienia, paraliżującej wolę skorzystania z sił lub

²⁷ K. Buchała, A. Zoll. *Kodeks karny, Część ogólna, Komentarz do art. 1 – 116 Kodeksu karnego*, Kraków 1998, s. 635 – 636.

²⁸ K. Daszkiewicz – Paluszyńska, *Groźba w polskim prawie karnym*, Warszawa 1958, s. 98.

²⁹ Por. wyrok SN z 8 października 1934 r., I K 626/34, OSN(K) 1935, Nr 4, poz. 148.

swobody ruchów, których użycie nie jest fizycznie możliwe³⁰. Groźba bezprawna, która stanowi postać przestępstwa z art. 249 k.k. musi być na tyle realna, że u obiektywnego obserwatora zdarzenia wywołuje przekonanie, że jej użycie może wpłynąć na określone zachowanie osoby będącej jej adresatem zgodnie z wolą sprawcy, obojętne jest przy tym czy „zmuszany” podporządkował się woli „zmuszającego”³¹. Z groźbą jako znamieniem przestępstwa z art. 249 k.k. mogą się kojarzyć często tzw. „pogróżki”, którym jednak doktryna odmawia przyznania cech owych znamion. Uważa się mianowicie, że „pogróżki” różnią się od groźby w rozumieniu prawa karnego tym, że wyrażane są w sprawach na ogół błahych, w sposób nie sprecyzowany, ogólnikowy, mało konkretny, niestanowczy i kończą się zazwyczaj na etapie słownej zapowiedzi w postaci np. „ja ci pokażę”, „ja cię urządzę”³².

Definicja słowa „podstęp” według Słownika Języka Polskiego określa „posunięcie, działanie, wybieg mające na celu zmylenie, oszukanie kogoś”³³. Celem takiego zachowania sprawcy, w kontekście omawianego przestępstwa, będzie przeszkadzanie wyborom bądź referendum. Użyciem podstępu będzie zatem, w odniesieniu do art. 249 k.k., zachowanie sprawcy powodujące wprowadzenie innej osoby w błąd, która ze względu na swe błędne przekonanie nie jest w stanie zachować się w sposób wymagany od niej w danych okolicznościach³⁴. Błędem będzie wywołanie u innej osoby fałszywego wyobrażenia o jakiejś okoliczności, która w rzeczywistości wygląda inaczej. Może to być dokonane tak samym kłamliwym oświadczeniem, jak i za pomocą bardziej skomplikowanych zabiegów, np. sfalszowaniem dokumentów. Podstępem będzie np. wręczenie uprawnionemu do głosowania nieważnej karty do głosowania, mylna informacja o sposobie jej wypełnienia, mylna informacja o terminie głosowania bądź też godzinach otwarcia lokali wyborczych, czy też miejscu lub terminie odbycia zgromadzenia poprzedzającego głosowanie, a organizowanego w ramach kampanii wyborczej lub referendalnej, wzięcie udziału w głosowaniu przez osobę nieuprawnioną posługującą się w tym celu fałszywym dokumentem, wniesienie sprzeciwu wyborczego z przytoczeniem fałszywych okoliczności. Sprawcą tej formy występku opisanego w art. 249 k.k. może być wyborca, członek komisji wyborczej, jak i osoba postronna³⁵. Istotą podstępu jest, w omawianym przypadku, wystąpienie błędu po stronie osoby głosującej

³⁰ Wyrok SA w Krakowie z 7 sierpnia 1997 r., II Aka 143/97, KZS 1997, Nr 8, poz. 32.

³¹ Wyrok SN z 26 września 2006 r., WA 27/06, OSNwSK 2006, nr 1, poz. 1809.

³² T. Hanusek, *op. cit.*, s. 80.

³³ *Słownik Języka Polskiego*, t. II, red. M. Szymczak, Warszawa 1996, s. 750.

³⁴ Wyrok SN z 27 maja 1971 r., IV KR 70/71, OSN Prok. Gen. Nr 10, poz. 1.

³⁵ Z. Młynarczyk, *op. cit.*, s. 98.

lub kandydującej, czy też członka komisji wyborczej, który jest głównym i decydującym kryterium ustalenia wystąpienia podstępstwa. Zaznaczyć przy tym należy, że błąd musi być świadomie wywołany lub wykorzystany przez sprawcę, a więc nie może być spowodowany nieświadomie. Warunkiem wystarczającym jest, aby sprawca istniejący błąd świadomie wykorzystał³⁶. Immanentną cechą podstępstwa jest bowiem wprowadzenie innej osoby w błąd lub wykorzystanie błędu³⁷. Do tak rozumianego podstępstwa można zaliczyć także użycie przez sprawcę wszelkiego rodzaju środków odurzających i hipnozy, za pomocą których zamierza zmusić daną osobę do działania lub zaniechania zgodnego z jego wolą, np. sytuacja, w której sprawca doprowadza do silnego upojenia alkoholowego, odurzenia narkotykiem, bądź wprowadza w stan nieprzytomności za pomocą hipnozy, w następstwie których to zabiegów kandydat na posła, senatora lub radnego wycofa swoją kandydaturę, członkowie komisji wyborczych obliczający oddane głosy usuną³⁸. Tego rodzaju błąd może być wywołany przez inną osobę. Ważne jest by sprawca zauważył go i spożytkował w pożądanym dla siebie sposób.

Przestępstwo opisane w art. 249 k.k. dokonane jest z chwilą przedsięwzięcia przez sprawcę czynności odpowiadających znamionom modalnym (przemocy, groźby karalnej lub podstępstwa). Dla bytu tego typu czynu zabronionego, we wszystkich odmianach sprawczych, nie jest istotne czy i w jakim stopniu czynności wyborcze, o których w tym przepisie mowa, na skutek zachowań sprawcy zostały w swoim normalnym toku zakłócone. Jest to przestępstwo formalne (bezsuktywne), stąd też dla jego bytu nie jest istotne wystąpienie skutku w postaci np. nieodbycia się zgromadzenia wyborczego, czy też przerwania głosowania. Wystarczy aby sprawca przeszkadzał (nie zaś przeszkodził) odbyciu takiego zgromadzenia, jak i innym czynnościom wyborczym, o których mowa w punktach 2 – 4 tego przepisu, np. głosowaniu lub obliczaniu głosów³⁹.

³⁶ B. Kurzępa, Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 17 października 2002 r., II AKa 96/02, OSP 2005, nr 3, poz. 43.

³⁷ Wyrok SN z 4 marca 2009 r., IV K 339/08, LEX Nr 491341.

³⁸ H. Popławski, *op. cit.*, s. 40.

³⁹ Nie sposób zaakceptować poglądu przeciwnego, że jest to przestępstwo materialne (skutkowe). Pogląd taki prezentowany był wprawdzie przez O. Chybińskiego (O. Chybiński, *Prawo karne – część ogólna*, 1971 r., s. 225) czy L. Tyszkiewicza (L. Tyszkiewicz (w:) M. Bojarski, M. Filar, W. Filipkowski, O. Górniok, S. Hoc, P. Hofmański, M. Kalitowski, M. Kulik, L. K. Paprzycki, E. Pływaczewski, W. Radecki, Z. Sienkiewicz, Z. Siwik, R. A. Stefański, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, L. Wilk, *Kodeks karny, Komentarz*, Warszawa 2008 r., s. 963). Nie sposób tutaj, jak trafnie zauważa Z. Młynarczyk, sugerować się użytym przez ustawodawcę zwrotem „przeszkadza”, a zatem formą niedokonaną. Czysto leksykalna wykładnia tego zwrotu bowiem niczego nie wyjaśnia. Ustawodawca posłużył się

Sprawca występku opisanego w art. 249 k.k. przemocą, groźbą bezprawną bądź też podstępem przeszkadza czynnościom wyborczym lub referendalnym, o których w tym przepisie mowa, a więc zgromadzeniu poprzedzającemu głosowanie, swobodnemu wykonywaniu prawa do kandydowania lub głosowania, głosowaniu lub obliczaniu głosów, bądź też sporządzaniu protokołów lub innych dokumentów wyborczych albo referendalnych.

Zachowanie zabronione przez art. 249 pkt 1 k.k. polega na przeszkadzaniu odbyciu zgromadzenia poprzedzającego głosowanie. Zgromadzenia poprzedzające głosowanie są nieodzownym elementem kampanii wyborczej oraz referendalnej. Za „zgromadzenie” należy uważać zebranie się większej liczby osób w pomieszczeniu zamkniętym lub na otwartym powietrzu, celem wyrażenia swojego stanowiska, wysłuchania informacji lub wymiany poglądów w związku z prowadzoną kampanią wyborczą bądź referendalną⁴⁰. Zgromadzenia przeprowadzane w związku z kampanią wyborczą lub

---

zwrotem „przeszkadza” również i w innych przepisach k.k.: art. 172 k.k., który penalizuje zachowanie polegające na przeszkadzaniu akcji ratowniczej; art. 195 § 1 k.k., który penalizuje zachowanie polegające na przeszkadzaniu publicznemu wykonywaniu aktu religijnego oraz art. 195 § 2 k.k., który sankcjonuje zachowanie polegające na przeszkadzaniu pogrzebowi, uroczystościom lub obrzędowi żałobnym. W każdym spośród wymienionych wyżej przypadków prawodawca posłużył się analogiczną jak w przypadku art. 249 k.k. formą czasownikową na określenie czynności wykonawczej i w każdym spośród wskazanych powyżej przypadków mamy do czynienia z przestępstwem formalnym. Dla ich dokonania nie jest niezbędne powstanie skutku.

⁴⁰ Kampania wyborcza rozpoczyna się z dniem ogłoszenia aktu właściwego organu o zarządzeniu wyborów i ulega zakończeniu na 24 godziny przed dniem głosowania (art. 104 KWyb). W ramach kampanii wyborczej prowadzona jest agitacja wyborcza, czyli publiczne nakłanianie lub zachęcanie, do głosowania w określony sposób lub do głosowania na kandydata określonego komitetu wyborczego (art. 105 § 1 KWyb). Celem agitacji wyborczej jest zjednywanie zwolenników dla idei i programów propagowanych przez komitety wyborcze lub poszczególnych kandydatów oraz na poparcie dla kandydatów ubiegających się o mandat wyborczy. Agitację wyborczą można prowadzić od dnia przyjęcia przez właściwy organ zawiadomienia o utworzeniu komitetu wyborczego na zasadach, w formach i w miejscach, określonych przepisami KWyb, w szczególności zaś art. 104 – 115 tego aktu prawnego (art. 105 § 2 KWyb). Kampania referendalna, w przypadku referendum lokalnego, służy wyjaśnieniu przez organ stanowiący jednostki samorządu terytorialnego, który zarządził referendum, istoty problemów rozstrzyganych w referendum, treści postawionych pytań i wariantów, a także prezentowaniu stanowiska inicjatora referendum oraz partii politycznych, zrzeszeń i mieszkańców w sprawie poddanej pod referendum (art. 28 ust. 1 RLU). Kampania referendalna rozpoczyna się z dniem podjęcia uchwały organu stanowiącego jednostki samorządu terytorialnego lub postanowienia komisarzy wyborczych o przeprowadzeniu referendum i ulega zakończeniu na 24 godziny przed dniem głosowania (art. 29 ust. 1 RLU). W przypadku referendum ogólnokrajowego celem kampanii referendalnej jest prezentowanie swojego stanowiska przez obywateli, partie polityczne,

referendalną nie podlegają rygorom wymaganym Prawem o zgromadzeniach (ustawa z dnia 5 lipca 1990 r.)⁴¹. Oznacza to tak naprawdę swobodę ich zwoływania, co w konsekwencji skutkuje tym, że organizatorzy nie mają obowiązku uprzedniego zawiadomienia wójta (burmistrza, prezydenta miasta) o zamiarze ich zwołania. Konieczny jest jednak wyraźny związek pomiędzy celem takiego zgromadzenia a wyborami bądź też przedmiotem referendum. W przeciwnym wypadku zgromadzenie takie nie może być uznane za zwołane w ramach kampanii wyborczej lub referendalnej⁴². Zakazana przez art. 249 pkt 1 k.k. czynność sprawcza odnosi się zarówno do etapu poprzedzającego zgromadzenie, a więc działań przygotowawczych, organizacyjnych, jak i do samego przebiegu zgromadzenia. Nie wypełnią znamion tego czynu zachowania utrudniające organizację lub przebieg zgromadzenia, albo uniemożliwiające jego przeprowadzenie, które nie będą polegały na stosowaniu przemocy, groźby bezprawnej lub podstępu, jak np. zagłuszenie poszczególnych wystąpień.

Czynność sprawcza określona w art. 249 pkt 2 k.k. polega na przeszkadzaniu swobodnemu wykonywaniu prawa do kandydowania lub głosowania. Prawo do kandydowania, to prawo do ubiegania się o określoną funkcję lub stanowisko publiczne obsadzone w drodze wyborów powszechnych, zwane też biernym prawem wyborczym. Zakres korzystania z biernego prawa wyborczego określa Konstytucja oraz Kwyb. Prawo do kandydowania przysługuje w wyborach: 1) do Sejmu obywatelowi polskiemu mającemu prawo wybierania, który najpóźniej w dniu wyborów ukończył 21 lat; 2) do Senatu obywatelowi polskiemu, mającemu prawo wybierania, który najpóźniej w dniu wyborów ukończył 30 lat; 3) Prezydenta Rzeczypospolitej obywatelowi polskiemu mającemu prawo wybierania, który najpóźniej w dniu wyborów ukończył 35 lat i korzysta z pełni praw wyborczych do Sejmu; 4) do Parlamentu Europejskiego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej osobie mającej prawo wybierania w tych wyborach, która najpóźniej w dniu głosowania kończy 21 lat i od co najmniej 5 lat stale zamieszkuje w Rzeczypospolitej Polskiej lub na terytorium innego państwa członkowskiego Unii Europejskiej; 5) do organów stanowiących jednostek samorządu terytorialnego osobie mającej prawo wybierania tych organów; 6) wójta obywatelowi polskiemu mającemu prawo wybierania w tych wyborach,

---

stowarzyszenia, fundacje oraz inne podmioty w sprawie poddanej pod referendum (art. 37 ROU). Kampania referendalna, w przypadku tego typu referendum, rozpoczyna się z dniem ogłoszenia odpowiednio uchwały Sejmu, postanowienia Prezydenta Rzeczypospolitej lub postanowienia Marszałka Sejmu o zarządzeniu referendum i ulega zakończeniu na 24 godziny przed dniem głosowania (art. 38 ust. 1 ROU).

⁴¹ Dz.U. z 1990, Nr 51, poz. 297, ze zm.

⁴² Por. P. Uziębło, *Ustawa o referendum lokalnym, Komentarz*, Warszawa 2008 r., s. 43.

który najpóźniej w dniu głosowania kończy 25 lat, z tym że kandydat nie musi stale zamieszkiwać na obszarze gminy, w której kandyduje (art. 11 § 1 KWyb). Swobodne wykonywanie prawa do kandydowania to nic innego jak możliwość prowadzenia kampanii wyborczej, na zasadach określonych w KWyb, przez osoby zgłoszone, a następnie zarejestrowane, w określonym przepisami prawa trybie, jako startujące w wyborach i zabiegające o daną funkcję lub stanowisko.

Przeszkadzanie swobodnemu wykonywaniu prawa do kandydowania polega na zakłócaniu, w sposób określony w art. 249 pkt 2 k.k., czynności związanych z ubieganiem się o mandat. Prawo głosowania (wybierania), zwane też czynnym prawem wyborczym, posiada: 1) w wyborach do Sejmu i do Senatu oraz w wyborach Prezydenta Rzeczypospolitej - obywatel polski, który najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat; 2) w wyborach do Parlamentu Europejskiego w Rzeczypospolitej Polskiej – obywatel polski, który najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat oraz obywatel Unii Europejskiej niebędący obywatelem polskim, który najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat oraz stale zamieszkuje na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej; 3) w wyborach do organów stanowiących jednostek samorządu terytorialnego: a) rady gminy - obywatel polski oraz obywatel Unii Europejskiej, niebędący obywatelem polskim, który najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat oraz stale zamieszkuje na obszarze tej gminy, b) rady powiatu i sejmiku województwa - obywatel polski, który najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat oraz stale zamieszkuje na obszarze odpowiednio tego powiatu i województwa; 4) w wyborach wójta w danej gminie - osoba mająca prawo wybierania do rady tej gminy (art. 10 § 1 KWyb). Pozbawione prawa wybierania są osoby: a) pozbawione praw publicznych prawomocnym orzeczeniem sądu, b) pozbawione praw wyborczych prawomocnym orzeczeniem Trybunału Stanu, c) ubezwłasnowolnione prawomocnym orzeczeniem sądu (art. 10 § 2 KWyb). Prawo udziału w referendum ogólnokrajowym ma każdy obywatel polski, który najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat (art. 3 ust. 1 ROU). W referendum lokalnym może wziąć udział osoba stale zamieszkująca na obszarze danej jednostki samorządu terytorialnego, posiadająca czynne prawo wyborcze do organu stanowiącego tej jednostki (art. 3 RLU). Czynne prawo wyborcze, czyli prawo wybierania nie ogranicza się jedynie do prawa głosowania, ale rozciąga również na inne czynności wyborcze, jak np. prawo tworzenia komitetu wyborczego, czy prawo udzielenia własnym podpisem poparcia określonym kandydatom lub listom kandydatów. Przeszkadzanie tym czynnościom wyborczym, w przypadku posłużenia się przez sprawcę przemocą, groźbą bezprawną lub podstępem, wypełnia ustawowe znamiona występkę z art. 249 pkt 2 k.k.

Czynność sprawcza typu określonego w art. 249 pkt 3 k.k. polega na

przeszkadzaniu głosowaniu lub obliczaniu głosów. Głosowanie to czynność wyborcza (referendalna) uzewnętrzniająca decyzję wyborczą osoby głosującej co do wyboru kandydata (lub kandydatów) na określone stanowisko lub do pełnienia określonej funkcji, bądź też co do opowiedzenia się za jednym z rozwiązań poddanych pod referendum. Jeżeli głosowanie w wyborach przeprowadzane jest w ciągu jednego dnia, głosowanie odbywa się bez przerwy od godziny 7.00 do 21.00 (art. 39 § 2 KWyb). Jeżeli głosowanie przeprowadza się w ciągu dwóch dni, głosowanie odbywa się pierwszego i drugiego dnia bez przerwy od godziny 7.00 do 21.00; przerwa następuje od godziny 21.00 pierwszego dnia do godziny 7.00 drugiego dnia (art. 39 § 3 KWyb). Jeżeli głosowanie w referendum ogólnokrajowym przeprowadza się w ciągu jednego dnia, głosowanie odbywa się bez przerwy od godziny 6.00 do 22.00 (art. 5 ust. 3 ROU). Jeżeli głosowanie w referendum ogólnokrajowe przeprowadza się w ciągu dwóch dni, głosowanie odbywa się każdego z tych dni bez przerwy od godziny 6.00 do 20.00, a przerwa następuje od godziny 20.00 pierwszego dnia do godziny 6.00 drugiego dnia (art. 5 ust. 4 ROU). O godzinie zakończenia głosowania przewodniczący obwodowej komisji wyborczej zarządza zakończenie głosowania. Od tej chwili mogą głosować tylko wyborcy, którzy przybyli do lokalu wyborczego przed godziną zakończenia głosowania (art. 39 § 4 KWyb). Głosowanie, we wszystkich rodzajach wyborów (referendum), odbywa się przy pomocy urzędowych kart do głosowania, na których zamieszcza się informacje o sposobie głosowania (art. 40 § 2 KWyb, art. 20 ust. 1 ROU, art. 53 ust. 1 RLU). Wyborca niepełnosprawny może głosować przy użyciu nakładek na karty do głosowania sporządzonych w alfabecie Braille'a (art. 40a § 1 KWyb). Głosować można, co do zasady, tylko osobiście w lokalu obwodowej komisji wyborczej. Przed rozpoczęciem głosowania obwodowa komisja wyborcza sprawdza, czy urna jest pusta, po czym zamyka się urnę wyborczą i opieczętowuje ją pieczęcią komisji oraz sprawdza, czy na miejscu znajduje się spis wyborców i potrzebna liczba kart do głosowania właściwych dla przeprowadzanych wyborów, jak również czy w lokalu wyborczym znajduje się odpowiednia liczba łatwo dostępnych miejsc zapewniających tajność głosowania (art. 42 § 1 KWyb), a od chwili rozpoczęcia głosowania urny wyborczej nie wolno otwierać (art. 42 § 2 KWyb). Przed przystąpieniem do głosowania wyborca okazuje obwodowej komisji wyborczej dokument umożliwiający stwierdzenie jego tożsamości (art. 52 § 1 KWyb), po czym otrzymuje od komisji kartę do głosowania właściwą dla przeprowadzanych wyborów, opatrzoną jej pieczęcią. Wyborca potwierdza otrzymanie karty do głosowania własnym podpisem w przewidzianej na to rubryce spisu wyborców (art. 52 § 2 KWyb). Po otrzymaniu karty do głosowania wyborca udaje się do miejsca w lokalu wyborczym zapewniającego

tajność głosowania (art. 52 § 5 KWyb). Wyborca nie skreśla żadnego z kandydatów, lecz wskazuje znakiem „x” tego z oznaczonych imieniem i nazwiskiem kandydatów, na którego oddaje głos. Głosowanie - zgodnie z zasadą tajności głosowania - objęte jest tajemnicą, co ma zabezpieczyć wyborcę przed powzięciem przez kogokolwiek informacji, w jaki sposób głosował. Daje to gwarancję swobody i bezpieczeństwa podjęcia wyborczej decyzji. Następnie wyborca wrzuca kartę do urny znajdującej się w dostępnym i widocznym miejscu w lokalu wyborczym (art. 52 § 5 KWyb). Analogiczne zasady głosowania obowiązują w przypadku referendum tak ogólnokrajowego, jak i lokalnego⁴³. KWyb wprowadza obok głosowania osobistego, w lokalu wyborczym również możliwość głosowania korespondencyjnego oraz głosowania przez pełnomocnika. Niezwłocznie po zakończeniu głosowania obwodowa komisja wyborcza ustala wyniki głosowania w obwodzie (art. 69 § 1 KWyb). Obliczenie głosów to ostateczny rezultat głosowania, polegający na policzeniu i arytmetycznym zsumowaniu wszystkich głosów oddanych na kandydatów podczas głosowania na danym obszarze. Ustalenie wyniku głosowania jest podstawowym zadaniem komisji wyborczych obsługujących punkty głosowania⁴⁴. Najczęściej na wynik głosowania składają się następujące informacje: liczba osób uprawnionych do głosowania; liczba osób, które brały udział w głosowaniu; liczba faktycznie oddanych głosów; liczba wykorzystanych i niewykorzystanych kart do głosowania; liczba głosów ważnych i głosów nieważnych; liczba głosów oddanych na poszczególne listy kandydatów lub liczba głosów oddanych na poszczególnych kandydatów; uwagi o niestandardowym przebiegu głosowania. Wyniki te następnie zasilają bazy komisji wyższego rzędu, a ich głównym

⁴³ Jeżeli referendum polega na udzieleniu odpowiedzi na postawione pytanie, na karcie do głosowania zamieszcza się również wyrazy “Tak” i “Nie”, a gdy referendum polega na dokonaniu wyboru pomiędzy zaproponowanymi wariantami rozwiązania, przy każdym z wariantów umieszcza się po lewej stronie numer wariantu. W przypadku poddania pod referendum więcej niż jednej sprawy, na karcie do głosowania zamieszcza się kolejno wszystkie postawione pytania lub zaproponowane warianty rozwiązania.

⁴⁴ Obliczanie wyników głosowania składa się z kilku etapów. Niezwłocznie po zakończeniu głosowania przewodniczący obwodowej komisji wyborczej w obecności jej członków zabezpiecza otwór urny wyborczej (art. 70 § 1 KWyb). Obwodowa komisja wyborcza ustala, na podstawie spisu wyborców, liczbę osób uprawnionych do głosowania oraz liczbę wyborców, którym wydano karty do głosowania (art. 70 § 2 KWyb). Komisja ustala liczbę niewykorzystanych kart do głosowania, a następnie karty te umieszcza w zabezpieczonych pakietach (art. 70 § 3 KWyb). Po wykonaniu przez obwodową komisję wyborczą tych czynności przewodniczący komisji w obecności jej członków otwiera urnę wyborczą, po czym komisja liczy wyjęte z niej karty do głosowania oraz ustala liczbę kart ważnych i liczbę kart nieważnych (art. 71 § 1 KWyb.). Ustalając wyniki głosowania obwodowa komisja wyborcza uwzględnia również głosy oddane korespondencyjnie (art. 71a i 72 KWyb).

przeznaczeniem jest dotarcie na poziom okręgu wyborczego, gdzie są następnie przetwarzane na mandaty. Zwykłe sumowanie wyników głosowania w okręgu nie jest jeszcze jednoznaczne z wynikiem wyborów. Zachowanie polegające na przeszkadzaniu przemocą, groźbą bezprawną lub podstępem wszystkim czynnościom wyborczym składającym się na głosowanie oraz obliczanie głosów stanowi o istocie występku z art. 249 pkt 3 k.k.

Czynność sprawcza z art. 249 pkt 4 k.k. polega na przeszkadzaniu w sporządzaniu protokołów lub innych dokumentów wyborczych. Oficjalne dokumenty wytwarzane są przez obwodowe (okręgowe, gminne, rejonowe) komisje wyborcze w związku z przygotowaniem, przeprowadzaniem i ustaleniem rezultatu głosowania. Najważniejszym dokumentem z głosowania jest protokół głosowania w obwodzie. Protokół głosowania w obwodzie, właściwy dla przeprowadzanych wyborów, obwodowa komisja wyborcza sporządza w dwóch egzemplarzach (art. 75 § 1 KWyb)⁴⁵. Kopię protokołu

---

⁴⁵ Protokół głosowania przekazuje się: 1) w wyborach do Sejmu i do Senatu, w wyborach Prezydenta Rzeczypospolitej oraz w wyborach do Parlamentu Europejskiego w Rzeczypospolitej Polskiej pełnomocnikowi, o którym mowa w art. 173 KWyb, wyznaczonemu przez właściwą komisję wyborczą wyższego stopnia; 2) w wyborach do rady gminy oraz w wyborach wójta – gminnej komisji wyborczej; 3) w wyborach do rady powiatu i do sejmiku województwa – powiatowej komisji wyborczej (art. 76 § 1 KWyb). Pełnomocnik, o którym mowa w art. 76 § 1 pkt 1 KWyb, sprawdza pod względem zgodności arytmetycznej poprawność ustalenia wyników głosowania w obwodzie i potwierdza obwodowej komisji wyborczej poprawność ustalonych wyników, bądź wskazuje na niezgodność arytmetyczną danych w protokole, którą obwodowa komisja wyborcza obowiązana jest wyjaśnić i odpowiednio poprawić oraz podać do publicznej wiadomości w trybie określonym w art. 77 KWyb skorygowane wyniki głosowania (art. 76 § 2 KWyb). Komisje wyborcze, o których mowa w art. 76 § 1 pkt 2 i 3 KWyb, sprawdzają pod względem zgodności arytmetycznej poprawność ustalenia wyników głosowania w obwodzie. W przypadku stwierdzenia niezgodności arytmetycznych danych w protokole obwodowa komisja wyborcza obowiązana jest ją wyjaśnić i odpowiednio poprawić oraz podać do publicznej wiadomości w trybie określonym w art. 77 KWyb skorygowane wyniki głosowania (art. 76 § 3 KWyb). W oparciu o dane zawarte w protokołach sporządzonych przez obwodowe komisje wyborcze okręgowe komisje wyborcze sporządzają protokoły wyników głosowania w okręgu wyborczym (art. 230 § 1 KWyb, art. 272 § 1 KWyb, art. 314 § 1 KWyb). W wyborach do Sejmu w oparciu o otrzymane protokoły wyników głosowania w okręgach wyborczych Państwowa Komisja Wyborcza protokolarnie ustala wyniki głosowania na listy kandydatów w skali kraju (art. 231 § 2 KWyb). Obok protokołów wyników głosowania w okręgu wyborczym okręgowe komisje wyborcze sporządzają protokoły wyborów odrębnie dla każdego okręgu wyborczego (art. 235 § 2 KWyb). W wyborach Prezydenta Rzeczypospolitej Państwowa Komisja Wyborcza, niezwłocznie po otrzymaniu i sprawdzeniu protokołów od wszystkich okręgowych komisji wyborczych, ustala wyniki głosowania na kandydatów na Prezydenta Rzeczypospolitej i sporządza protokół głosowania (art. 316 KWyb). W wyborach do Parlamentu Europej-

głosowania obwodowa komisja wyborcza podaje do publicznej wiadomości poprzez wywieszenie w lokalu wyborczym, w miejscu łatwo dostępnym dla wyborców (art. 77 KWyb). Protokół komisji musi być podpisany przez członków komisji i opatrzony jej pieczęcią. Dodatkowo podpisujący są również zobowiązani do parafowania każdej jego strony. Każdy członek komisji oraz mężowie zaufania, o ile zostali tacy ustanowieni, mają możliwość wniesienia do protokołu uwag zawierających zarzuty związane np. z procedurą głosowania czy też liczenia głosów. Zarzuty takie mają być sformułowane w sposób konkretny, czyli muszą wskazywać na konkretne naruszenia prawa wyborczego związane z przeprowadzeniem głosowania w obwodzie, choć oczywiście naruszenia te nie muszą wskazywać dokładnie naruszonych przepisów prawnych. Konieczne jest dodanie, że komisja winna ustosunkować się do takich zarzutów, dołączając do protokołu swoje stanowisko⁴⁶. Przeszkodzenie przemocą, groźbą bezprawną lub podstępem, którejkolwiek ze wskazanych czynności związanych ze sporządzeniem protokołu głosowania stanowi o istocie występku z art. 249 pkt 4 k.k. Obok protokołów głosowania w procesie wyborczym równie ważną rolę pełnią protokoły wyników wyborów (wyników referendum⁴⁷).

---

skiego w Rzeczypospolitej Polskiej rejonowa komisja wyborcza, na podstawie protokołów głosowania w obwodach, ustala wyniki głosowania na obszarze swojej właściwości i sporządza, w dwóch egzemplarzach, protokół wyników głosowania w rejonie (art. 351 § 1 KWyb). Okręgowa komisja wyborcza na podstawie protokołów wyników głosowania w rejonach ustala wyniki głosowania na poszczególne listy kandydatów i sporządza, w dwóch egzemplarzach, protokół wyników głosowania w okręgu wyborczym (art. 353 § 1 KWyb). W wyborach tych Państwowa Komisja Wyborcza sporządza protokół wyników głosowania w skali kraju oraz ogólnego podziału mandatów pomiędzy komitety wyborcze (art. 357 § 1 KWyb). W wyborach do rad gmin na podstawie protokołów otrzymanych od obwodowych komisji wyborczych gminna komisja wyborcza ustala wyniki głosowania i wyniki wyborów do rady gminy odrębnie dla każdego okręgu wyborczego (art. 441 KWyb). Gminna komisja wyborcza sporządza zestawienie wyników głosowania w okręgu wyborczym, na urzędowym formularzu, w trzech egzemplarzach (art. 442 § 1 KWyb). Powiatowa komisja wyborcza, na podstawie otrzymanych od obwodowych komisji wyborczych protokołów głosowania w obwodach w wyborach do sejmików województw, ustala wynik głosowania na poszczególne listy kandydatów i sporządza, w trzech egzemplarzach, protokół wyniku głosowania na obszarze powiatu (art. 468 § 1 KWyb). W wyborach wójtów, burmistrzów, prezydentów miast gminna komisja wyborcza sporządza protokół głosowania i wyników wyborów (art. 488 § 2 KWyb). W przypadku referendum lokalnego obwodowa komisja wyborcza sporządza w trzech egzemplarzach protokół wyników głosowania w obwodzie (art. 59 ust. 1 RLU). Czynność sprawcza, o której mowa w art. 249 pkt 4 k.k. dotyczy wszystkich dokumentów wyborczych, o których tutaj mowa.

⁴⁶ P. Uziębło, *op. cit.*, s. 80.

⁴⁷ W referendum lokalnym niezwłocznie po otrzymaniu protokołów głosowania od

Pozostałe dokumenty wyborcze to: nośniki elektroniczne zawierające wyniki z głosowania, zestawienie wyników głosowania w obwodzie, arkusze pomocnicze wykorzystane do ustalenia wyników głosowania w obwodzie, protokoły posiedzeń komisji wyborczych, uchwały, komunikaty, obwieszczenia i zarządzenia komisji oraz innych organów wyborczych. Istotnym dokumentem wyborczym jest sprawozdanie o przychodach, wydatkach i zobowiązaniach finansowych komitetu wyborczego, w tym o uzyskanych kredytach bankowych i warunkach ich uzyskania, zwane „sprawozdaniem finansowym”, sporządzone przez pełnomocnika finansowego komitetu wyborczego (art. 142 § 1 KWyb.)⁴⁸. Sprawozdanie finansowe sporządzone jest również w związku z referendum lokalnym (art. 41 RLU).

VI. Zbieg przepisów i zbieg przestępstw

Zbieg pomiędzy art. 249 k.k. a przepisami art. 190 § 1 k.k. (groźba karalna) oraz art. 191 § 1 k.k. (zmuszanie do określonego działania lub zaniechania) jest tzw. zbiegiem pozornym, bowiem art. 249 k.k. jako przepis specjalny wyłącza z kwalifikacji prawnej czynu każdy z dwóch wskazanych tutaj pozostałych przepisów.

Przestępstwo przeszkadzania wyborom, określone w art. 249 k.k., pozostawać może w zbiegu realnym, co skutkuje kumulatywnym zbiegiem tego przepisu (art. 11 § 2 k.k.) z przepisem art. 288 § 1 i 2 k.k., np. gdy przeszkadzaniu towarzyszy zniszczenie, uszkodzenie lub uczynienie niezdatnymi do użytku przedmiotów stanowiących własność osoby uprawnionej do wzięcia udziału w wyborach lub referendum, kandydującej do przedstawicielskich organów władzy publicznej powoływanych w drodze wyborów, czy też przedmiotów znajdujących się w lokalu wyborczym, bądź też stanowiących własność komitetu wyborczego⁴⁹.

---

wszystkich obwodowych komisji, terytorialna komisja sporządza w czterech egzemplarzach protokół wyniku referendum (art. 63 ust. 1 RLU). W przypadku referendum ogólnokrajowego protokół o wyniku referendum sporządzany jest przez Państwową Komisję Wyborczą (art. 29 ust. 3 pkt 2 ROU) w oparciu o dane zawarte w protokołach głosowania sporządzonych przez komisarzy wyborczych (art. 28 ust. 2 ROU).

⁴⁸ Jeżeli sprawca czynu z art. 249 pkt 4 k.k. przemocą, groźbą bezprawną lub podstępem przeszkadza w sporządzeniu sprawozdania finansowego niedopuszczając lub utrudniając jego sporządzenie to będziemy mieli, w takiej sytuacji, do czynienia ze zbiegiem realnym przepisu art. 249 pkt 4 k.k. z przepisem art. 509 § 2 KWyb (art. 11 § 2 KWyb).

⁴⁹ Do przyjęcia kumulatywnej kwalifikacji czynu zabronionego, o którym mowa w art. 249 k.k. z art. 288 k.k. niezbędny jest wniosek pokrzywdzonego o ściganie, o którym mowa w art. 288 § 4 k.k. W razie braku takiego wniosku mamy do czynienia jedynie z występkiem opisanym w art. 249 k.k., który jest ścigany z urzędu.

Możliwy jest kumulatywny zbieg przepisu art. 249 k.k. z odpowiednimi przepisami dotyczącymi przestępstw skutkowych przeciwko życiu i zdrowiu np. z przepisami art. 155 k.k., art. 156 § 1 k.k., art. 157 § 1 k.k., czy art. 157 § 2 k.k., jeżeli czyn sprawcy wywoła skutek w postaci nieumyślnego spowodowania śmierci, bądź też obrażeń ciała np. u uprawnionego do głosowania, kandydującego, członka komisji wyborczej lub referendalnej, czy członka komitetu wyborczego w postaci uszczerbku na zdrowiu, naruszenia czynności narządów ciała, lub rozstroju zdrowia.

W sytuacji, gdy sprawca czynu, o którym mowa w art. 249 k.k. posługuje się przemocą i narusza przez to nietykalność cielesną innej osoby możliwym jest kumulatywny zbieg przepisu art. 249 k.k. z przepisem art. 217 § 1 k.k.

Jeżeli sprawca czynu, o którym mowa w art. 249 k.k. pozbawił osobę lub osoby wolności, w celu przeszkodzenia czynnościom wyborczym bądź referendalnym, o których w tym przepisie mowa to dopuszczalna jest multikwalifikacja uwzględniająca kumulatywny zbieg przepisu art. 249 k.k. z przepisem art. 189 § 1 k.k., np. w sytuacji, gdy poprzez pozbawienie wolności osoby kandydującej w wyborach sprawca uniemożliwia jej wzięcie udziału w wiecu wyborczym, na którym ma ona zaprezentować swój program wyborczy.

W przypadku zniszczenia, uszkodzenia lub ukrycia przez sprawcę przestępstwa, o którym mowa w art. 249 pkt 3 lub 4 k.k. dokumentów wyborczych, np. list uprawnionych do głosowania w wyborach lub wzięcia udziału w referendum znajdujących się w siedzibie komisji wyborczej lub referendalnej, kart do głosowania, bądź też protokołów wyborczych w grę wchodzi kwalifikacja kumulatywna przepisu art. 249 pkt 3 lub 4 k.k. z przepisem art. 248 pkt 3 k.k. (art. 11 § 2 k.k.).

W przypadku posłużenia się przez sprawcę przemocą lub groźbą bezprawną możliwa jest również kumulatywna kwalifikacja art. 249 pkt 3 lub 4 k.k. z art. 224 § 1 k.k., w sytuacji, gdy w ten właśnie sposób sprawca przeszkadzając czynnościom wyborczym, o których w przepisach tych mowa zamierza wywrzeć wpływ na czynności urzędowe komisji wyborczej lub referendalnej. Nie sposób bowiem odmówić tym podmiotom przymiotu organu państwowego, o którym mowa w treści tego ostatniego przepisu.

Osoby wchodzące w skład komisji wyborczych lub referendalnych stosownie do art. 154 § 5 KWyb oraz art. 16 ust. 1 ROU w zw. z art. 154 § 5 KWyb i art. 1 ust. 2 RLU w zw. z art. 154 § 5 KWyb korzystają z ochrony prawnej przewidzianej dla funkcjonariuszy publicznych. Stąd też możliwe jest przyjęcie kwalifikacji kumulatywnej (art. 11 § 2 k.k.) polegającej na zbiegu przepisu art. 249 pkt 3 lub 4 k.k. z przepisami art. 222 § 1 k.k. (co możliwe będzie w przypadku posłużenia się przez autora zachowań, o

których mowa w art. 249 k.k. przemocą i naruszeniu w ten sposób nieetykalności cielesnej tych osób podczas lub w związku z pełnieniem przez nie obowiązków służbowych), art. 223 § 1 k.k. (przy zastosowaniu przemocy i dopuszczeniu się w ten sposób czynnej napaści na te osoby podczas lub w związku z wykonywaniem przez nie obowiązków służbowych), czy też z przepisem art. 224 § 2 k.k. (w przypadku posłużenia się przemocą lub groźbą bezprawną w celu zmuszenia tych osób do przedsięwzięcia lub zaniechania prawnej czynności służbowej).

Jeżeli sprawca czynu, o którym mowa w art. 249 pkt 1 k.k. stosując przemoc lub groźbę bezprawną udaremnia przeprowadzenie odbywanego zgodnie z prawem zgromadzenia poprzedzającego głosowanie, lub też zgromadzenie takie rozprasza to mamy do czynienia z kumulatywnym zbiegiem tego przepisu z przepisem art. 260 k.k. (art. 11 § 2 k.k.).

VII. Wymiar kary i innych środków penalnych

Przestępstwo opisane w art. 249 k.k. we wszystkich odmianach sprawczych, o których w tym przepisie mowa zagrożone jest karą pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. W drodze zastosowania instytucji tzw. kary zamiennej, o której mowa w art. 58 § 3 k.k., w wypadkach na to zasługujących, sąd może zamiast kary pozbawienia wolności orzec, wobec sprawcy występku, o którym mowa w tym przepisie grzywnę albo karę ograniczenia wolności do lat 2, zwłaszcza jeśli orzeknie jednocześnie któryś ze środków karnych, o których mowa w k.k., w tym w szczególności świadczenie pieniężne na rzecz Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej, którego wysokość nie może przekroczyć kwoty 60.000 zł. (art. 39 pkt 7 k.k., art. 49 § 1 k.k.)⁵⁰.

Nie jest możliwym zastosowanie wobec sprawcy tego przestępstwa instytucji warunkowego umorzenia postępowania karnego, w oparciu o dyspozycję art. 66 § 3 k.k. Wprawdzie ustawodawca sankcjonuje naruszenie przepisu art. 249 k.k. karą pozbawienia wolności do lat 5, jednak z uwagi na przedmiot ochrony, którym jest wolny od bezprawnych nacisków przebieg wyborów i referendum, nie mogą być spełnione przewidziane w art. 66 § 3 k.k. niezbędne dla jego zastosowania przesłanki w postaci naprawienia przez sprawcę szkody, pojednania się pokrzywdzonego ze sprawcą, bądź też uzgodnienia przez pokrzywdzonego i sprawcę sposobu naprawienia przez sprawcę wyrządzonej pokrzywdzonemu szkody.

---

⁵⁰ Warunek orzeczenia środka karnego, w przypadku skorzystania przez sąd z instytucji, o której mowa w art. 58 § 3 k.k. nie ma charakteru bezwzględny. Ustawodawca w konstrukcji tego przepisu posłużył się bowiem zwrotem „w szczególności”.

Przestępstwo opisane w art. 249 k.k. może być popełniane przez sprawców, którzy korzystają z zajmowanego stanowiska i nadużywają zależności, która wynika bądź to ze stosunku pracy, bądź też ze stosunku służbowego. W stosunku do takich sprawców możliwym jest orzeczenie środka karnego w postaci zakazu zajmowania określonego stanowiska albo wykonywania określonego zawodu (art. 41 § 1 k.k.). Wymaga to jednak użycia przez sąd odpowiednich i precyzyjnych sformułowań. Zakaz taki powinien dotyczyć zajmowania stanowiska charakteryzującego się występowaniem elementów podporządkowania, np. związanego z kierowaniem innymi osobami lub takiego stanowiska, które pozwala na podejmowanie decyzji kształtujących sytuacje innych osób.

Jeżeli czyn, o którym mowa w art. 249 k.k., popełniony został w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie możliwym jest, w razie orzeczenia kary pozbawienia wolności w wymiarze co najmniej 3 lat; wymiarze, w oparciu o art. 40 k.k., środka karnego w postaci pozbawienia praw publicznych. Na szczególne potępienie zasługują motywy jednoznacznie i jaskrawo naganne, spotykające się z powszechną dezaprobatą i oburzeniem⁵¹.

Jeżeli następstwem czynu, o którym mowa w art. 249 k.k. było wyrządzenie szkody sąd może orzec, a na wniosek pokrzywdzonego lub innej osoby uprawnionej orzeka, obowiązek naprawienia wyrządzonej przestępstwem szkody w całości albo w części lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę (art. 46 § 1 k.k.). Zamiast obowiązku, o którym mowa w tym przepisie sąd może orzec nawiązkę na rzecz pokrzywdzonego (art. 46 § 2 k.k.)⁵². Orzeczenie któregośkolwiek spośród środków karnych, o których mowa w art. 46 k.k. możliwe będzie, w szczególności we wszystkich tych sytuacjach, gdy przeszkadzanie wyborom pozostaje w zbiegu kumulatywnym z przepisami typizującymi ciężki uszczerbek na zdrowiu, naruszenie czynności narządów ciała lub rozstrój zdrowia. Sąd może orzec również nawiązkę na rzecz Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej, w przypadku multikwalifikacji przeszkadzania wyborom z umyślnym przestępstwem przeciwko życiu lub zdrowiu albo innym prze-

⁵¹ Por. M. Budyn, *Motywacja zasługująca na szczególne potępienie (próba analizy)*, Prokuratura i Prawo 2000, nr 9, s. 38 – 39.

⁵² Jeżeli następstwem czynu, o którym mowa w art. 249 k.k. było wyrządzenie szkody, sąd wymierzając karę z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, może zobowiązać sprawcę do jej naprawienia w oparciu o art. 72 § 2 k.k. *Ratio legis* tego uregulowania stanowi faktyczne wynagrodzenie szkody (funkcja kompensacyjna), nie zobowiązuje się sprawcy do jej naprawienia, jeżeli sąd orzekł środek karny naprawienia szkody na podstawie art. 46 § 1 k.k. Niewykonanie przez sprawcę tego obowiązku w określonym w wyroku skazującym terminie stanowi fakultatywną przesłankę zarządzenia wykonania kary.

stępstwem umyślnym, którego skutkiem jest ciężki uszczerbek na zdrowiu, naruszenie czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia w wysokości do 100.000 zł. (art. 47 § 1 k.k. i art. 48 k.k.).

W przypadku przestępstwa, o którym mowa w art. 249 k.k. sąd może orzec środek karny w postaci przepadku przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do jego popełnienia (art. 44 § 2 k.k.). Gdyby orzeczenie przepadku, o którym mowa we wskazanym przepisie byłoby niewspółmierne do wagi popełnionego czynu, sąd może orzec wobec sprawcy tego występkę nawiązkę na rzecz Skarbu Państwa (art. 44 § 3 k.k.).

W razie skazania za przestępstwo opisane w art. 249 k.k. sąd może orzec przewidziany w art. 50 k.k. środek karny w postaci podania wyroku do publicznej wiadomości. W przypadku tego przestępstwa orzeczenie tego środka karnego wydaje się szczególnie celowe z uwagi na jego ogólnoprewencyjne, społeczne oddziaływanie.